

Denník Rywky Lipszycovej

OBJAVENÝ PRI OSLOBODENÍ OSVIENCIMU
ČERVENOU ARMÁDOU V ROKU 1945

A PRVÝ RAZ ZVEREJNENÝ V SAN FRANCISCO V ROKU 2014

Denník
Rywky Lipszycovej

Denník Rywky Lipszycovej

Objavený pri oslobodení Osvienčimu Červenou armádou v roku 1945
a prvý raz zverejnený v San Franciscu v roku 2014

Pôvod fotografií:

Obálka – Fotografickú reprodukciu denníkového zápisu dopĺňuje motív sedmokrásky, ktorý symbolicky odkazuje na čas posledného zápisu v denníku: „Och, tak veľmi mi chýba takáto krásna jar...“ Zobrazenie kvetiny je použité s láskavým súhlasom fotografického archívu pamätníka holokaustu Jad Vašem v Izraeli, kde je uložené pod číslom 1 869/727.

Strana 12 – Mladé židovské ženy pri spoločnom štúdiu v lodžskom gete. Fotografia je publikovaná s láskavým súhlasom Štátneho archívu v Lodži, kde je uložená pod číslom 1108:61-2026-4.

Strana 18 – Dokumenty rozhádzané na ulici po deportácii. Fotografia je publikovaná s láskavým súhlasom fotografického archívu pamätníka holokaustu Jad Vašem v Izraeli, kde je uložená pod číslom 4 062/76.

Strana 80 – Lodž pred holokaustom. Fotografia je publikovaná s láskavým súhlasom Gérarda Silvaina z nadácie Fonds Gérard et Olivier Silvain.

Strana 81 – Rezidencia priemyselníka Izraela Poznanského v Lodži. Fotografia je publikovaná s láskavým súhlasom Gérarda Silvaina z nadácie Fonds Gérard et Olivier Silvain.

Strana 202 – Rywkine sesternice Ester a Mina na Mininej svadbe v roku 1949. Fotografia je publikovaná s láskavým súhlasom Hadassy Halamišovej.

Strana 203 – Rodiny Rywkiných sesterníc pri hrobe ich starého otca z matkinej strany v roku 2012. Eliáš Chaim Mezul bol v štyridsiatych rokoch minulého storočia hlavným rabínom v Lodži. Fotografia je publikovaná s láskavým súhlasom Hadassy Halamišovej.

Strana 222 – Žena píše list krátko pred nástupom do deportačného vlaku. Fotografia je publikovaná s láskavým súhlasom fotografického archívu pamätníka holokaustu Jad Vašem v Izraeli, kde je uložená pod číslom 4 062/161.

Strana 223 – Pamätník v koncentračnom tábore Bergen-Belsen. Fotografia je publikovaná s láskavým súhlasom Judy Janecovej.

Original title: THE DIARY OF RYWKA LIPSYC

Copyright © 2014 by Jewish Family and Children's Services of San Francisco, the Peninsula, Marin and Sonoma Counties

Vydal Jewish Family and Children's Services Holocaust Center
v spolupráci so vzdelávacou inštitúciou Lehrhaus Judaica San Francisco, Kalifornia

Texty zostavila a úvod napísala Alexandra Zapruderová.

Z poľštiny do angličtiny preložila Malgorzata Markoffová.

Poznámky a vysvetlivky usporiadala Ewa Wiatrová.

Slovak edition © Fortuna Libri, Bratislava 2015

Translation © Patrik Rolko, 2015

Odborná spolupráca Mgr. Anita Račáková, Phd.

Vydalo vydavateľstvo Fortuna Libri.

www.fortunalibri.sk

Redakčná a jazyková úprava Katarína Vilhanová

Zodpovedná redaktorka Anna Kališková

Prvé vydanie

Všetky práva vyhradené.

Nijaká časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovať, ukladať do informačných systémov ani rozširovať akýmkoľvek spôsobom, či už elektronicky, mechanicky, fotografickou reprodukciou, alebo inými prostriedkami, bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ISBN 978-80-8142-403-8

VENOVANIE

Rywka Lipszycová bola jedna zo stoviek tisícok židovských detí z nacistami okupovanej Európy, ktoré nikdy nezažili typické radosti a strasti dospievania. Každé z nich malo svoje nádeje a sny, obavy a súženia, útechy a lásky.

Prežilo ich príliš málo, a z tých, ktoré zabili, zanechala svedectvo o svojom živote iba hŕstka.

Túto knihu venujeme všetkým chlapcom a dievčatám, ktorých slová sa navždy stratili, a ich rodinám.

Poľsko po okupácii nacistami, jeseň 1939

OBSAH

Poznámka vydavateľa <i>Anita Friedmanová</i>	9
Predslov – Putovanie denníka z Osvienčimu do Ameriky <i>Judy Janecová</i>	13
Úvod – Rywka Lipszycová – Dospievanie v lodžskom gete <i>Alexandra Zapruderová</i>	19
Denník Rywky Lipszycovej	67
Rywkino mesto, Rywkino geto <i>Fred Rosenbaum</i>	181
Spomienky rodinných príslušníkov <i>Hadassa Halamišová a Ester Bursteinová</i>	203
Čo sa stalo s Rywkou Lipszycovou? <i>Judy Janecová</i>	223
Literatúra	248
Podakovanie	252

Študentky nad knihami o holokauste a ďalších genocídach v knižnici Tauber Holocaust Library, ktorá je súčasťou vzdelávacej inštitúcie Jewish Family and Children's Services' Holocaust Center.

POZNÁMKA VYDAVATEĽA

ANITA FRIEDMANOVÁ

*Pamätaj na tých, ktorí tu už nie sú,
staraj sa o živých a priprav ich na budúcnosť.*

Text pri vstupe do sídla Centra pre štúdium holokaustu
Jewish Family and Children's Services (JFCS) v San Franciscu.

Srdce zasiahnu len slová vyrieknuté od srdca, a presne také sú slová mladej Rywky Lipszycovej, ktoré sa takmer stratili naveky. Keď sa potrhané stránky jej denníka dostali do Centra pre štúdium holokaustu JFCS a my sme sa do nich začítali, hneď sme si uvedomili, aké krásne a dôležité svedectvo minulosti máme v rukách.

Podľa židovskej tradície môže trvať až štyridsať rokov, kým sa dokážeme vyrovnáť s obrovskou tragédiou, ktorá postihla jednotlivca, rodinu či dokonca celý národ, a sme schopní o nej otvorene hovoriť. Nad tým, aký význam bude mať holokaust pre nasledujúce generácie, sa začalo vážne uvažovať až v osemdesiatych rokoch minulého storočia. Od tých čias sme svedkami toho, ako po celom svete pribúdajú filmy, knihy, pamätníky, pomníky a predovšetkým inštitúcie vzdelávajúce budúce pokolenia v otázke morálnej odvahy a spoločenskej zodpovednosti.

Obavy tých, ktorí prežili – že spomienky na holokaust sa po tých štyridsiatich rokoch nadobro vytratia –, sa nenaplnili. Zdá sa, že pravdou je presný opak. Táto skutočnosť nám vo svete stále sužovanom genocídami dáva obrovskú nádej.

Ako rozprávať o holokauste, aby v ľuďoch rezonoval ešte dlho po tom, čo nás opustia jeho očití svedkovia a ich deti? Odpoveď na túto otázku sa snaží nájsť Centrum pre štúdium holokaustu humanitárnej organizácie JFCS. Publikácie ako *Denník Rywky Lipszycovej* nám ukazujú cestu a poskytujú neoceniteľný zdroj informácií pri vzdelávaní tisícok mladých študentov a pe-

dagógov, ktorí každý rok navštívia naše centrum. Rywkin denník má význam ako pamätník konkrétnej obete, ako historická pocta jednej stratenej generácii a predovšetkým ako rozprávanie, ktoré podnieti predstavivosť a osloví vnímavé duše generácií budúcich. Táto kniha vychádza v rámci projektu Centra pre štúdium holokaustu JFCS, vzdelávacej inštitúcie Lehrhaus Judaica pôso- biacej v oblasti Sanfranciského zálivu a pamätníka holokaustu Jad Vašem v Jeruzaleme, ktorého úlohou je vydávanie kníh, pa- mäti a ďalších písomností s cieľom zachovať spomienky na ho- lokaust a poskytnúť významný a inšpirujúci vzdelávací materiál. Je pre nás obrovskou ctou, že môžeme vydať *Denník Rywky Lip- szycovej*, a všetkým, ktorí nám v tom pomohli svojimi znalosťami a vedomosťami, patrí naša neskonalá vďaka.

Dr. Anita Friedmanová je výkonná riaditeľka humanitárnej or- ganizácie Jewish Family and Children's Services pôsoiacej v San Franciscu, na Kalifornskom polostrove a v okresoch Marin a Sonoma.

Keď som si pred niekoľkými rokmi skúšala predstaviť, ako by asi mohla vyzeráť moja budúcnosť, videla som vždy takýto obraz: Je večer a v pracovni za stolom sedí žena (má už svoje roky) a čosi píše... píše a píše... píše v jednom kuse... nevšíma si, čo sa deje vôkol nej, len píše a píše... V tej žene vidím seba.

RYWKA LIPSYCOVÁ

PREDSLOV

PUTOVANIE DENNÍKA Z OSVIENČIMU DO AMERIKY

JUDY JANECOVÁ

NA JAR ROKU 1945 ISTÁ LEKÁRKA OSLOBODZUJÚCEJ ČERVENEJ

armády našla v troskách krematória koncentračného tábora Osvienčim-Brezinka denník. Tou lekárkou bola Zinaida Berezovská, náruživá sovietska patriotka a oddaná komunistka, ktorá opustila svoj domov a vydala sa bojovať proti nacistickým okupantom. Svoje jednotky pri úspešnom ťažení sprevádzala aj pri oslobodzovaní Osvienčimu.

Po vojne sa Zinaida vrátila do Omska na juhovýchodnej Sibíri aj s nájdeným denníkom. Mala ho u seba až do svojej smrti v roku 1983. Všetko, čo po nej zostalo, poslali jej synovi Ghenovi Shangin-Berezovskému, ktorý žil v Moskve. Po jeho smrti v roku 1992 zdedila Ghenove veci jeho manželka Lilavati Ramayya. A práve v dome svojej matky v Moskve počas návštevy v roku 1995 Ghenova dcéra Anastasia Shangin-Berezovská (Zinaidina vnučka) narazila na denník. Hneď spoznala, akú obrovskú má hodnotu, preto si ho odniesla so sebou do San Francisca, kam emigrovala v roku 1991.

V nasledujúcich rokoch sa Anastasia viac ráz pokúsila nájsť vhodnú inštitúciu, ktorá by dokázala náležite oceniť význam denníka, dala by ho preložiť a vydala ho. V júni 2008 sa skontaktovala s Leslie Kanovou, výkonnou riaditeľkou vtedajšieho Centra pre štúdium holokaustu v Severnej Kalifornii. Leslie preposlala jej e-mail mne, keďže som v tom čase pracovala v centre ako archívárka a knihovníčka, a o niekoľko dní nám Anastasia priniesla denník do knižnice.

Bol to skutočne úžasný artefakt – denník neznámej osoby z lodžského geta, ktorý zároveň poskytoval vzácnu možnosť doplniť známe historické záznamy o ďalšie informácie. Denník bol písaný po poľsky do školského zošita a zachoval sa v relatívne dobrom stave. Prvé dve strany boli odtrhnuté od zvyšku, časť písma bola nečitateľná a na niekoľkých miestach sa vyskytovali machule a hnedé flaky. Vzhľadom na jeho vek a miesto nálezu – trosky krematória v Osvienčime – bol však až pozoruhodne zachovaný.

Denník mal stodvanásť strán a bol k nemu priložený ešte jeden list s poznámkami (pozri s. 245) a dvojce novín z tých čias. Prvý záznam v denníku pochádza z tretieho októbra 1943, z lodžského geta. Posledný z dvanásteho apríla 1944. Bolo nám jasné, že máme v rukách nevšedný dokument. Ani Anastasia, ani my sme však neboli schopní určiť jeho skutočnú hodnotu a význam bez pomoci expertov. Rozhodli sme sa, že niekoľko strán z denníka skopírujeme do digitálnej verzie a tie potom rozošleme odborníkom v danej oblasti. Veľmi opatrne sme tých pár strán naskenovali a tým sme vlastne začali vynášať na svetlo denník, ktorý vyše šesťdesiat rokov spočíval v tme.

Najprv sme naskenované stránky denníka ukázali Zacharymu Bakerovi, kurátorovi zbierky židovských písomností na Stanfordovej univerzite a členovi správnej rady Centra pre štúdium holokaustu. Odporučil nám konzultáciu s profesorom Robertom Mosesom Shapirom z Brooklynskej univerzity, významným učencom, bádateľom a odborníkom na lodžské geto a jeho denníky, ktorý navyše dokonale ovláda poľštinu, hebrejčinu a jidiš. Doktor Shapiro okamžite rozpoznal výnimočnú hodnotu denníka. Keď si prezrel naskenované stránky, ani chvíľu nepochyboval o jeho pravosti. V nasledujúcich mesiacoch sme museli podniknúť niekoľko dôležitých krokov, aby sme zaručili, že tento výnimočný denník sa dostane do rúk širokej verejnosti na celom svete.

Prvým bola digitalizácia kompletného denníka vo vysokom rozlíšení. Takýmto spôsobom by sa jeho duchovný obsah uchoval naveky. Aj keby sa s týmto artefaktom nebudaj niečo stalo, slová autorky denníka by sa zachránili. Naskenovaný denník preskúmal aj Marek Web, bývalý archivár Inštitútu pre výskum židovskej kultúry YIVO v New Yorku, ktorý takisto potvrdil jeho pravosť.

Ďalším krokom bola transkripcia rukopisu. S touto úlohou sme sa obrátili na Ewu Wiatrovú z Centra pre výskum židovskej kultúry Lodžskej univerzity, ktorú nám odporučil doktor Shapiro. Ochotne celý denník prepísala a dokonca ho doplnila vlastnými

poznámkami a vysvetlivkami. Bola to práve Ewa, kto odhalil identitu jeho pisateľky a potvrdil ju na základe dochovaných záznamov z lodžského geta. Identifikácii pomohla aj sama pisateľka tým, že svoje meno uviedla v denníku. Tým sa začalo naše zoznamovanie s Rywkou Lipszycovou.

V decembri 2010 sa Centrum pre štúdium holokaustu v Severnej Kalifornii stalo súčasťou humanitárnej organizácie Jewish Family and Children's Services – JFCS – pôsobiacej v San Franciscu, na Kalifornskom polostrove a v okresoch Marin a Sonoma pod vedením doktorky Anity Friedmanovej. JFCS sa skontaktovala s otvoreným židovským centrom pre vzdelávanie dospelých Lehrhaus Judaica, ktoré založil Fred Rosenbaum, aby spoločnými silami denník vydali. Rosenbaum sa zhodou okolností krátko predtým spolupodieľal na vydaní spomienok mladej ženy na lodžské geto a Osvienčim, ktorých autorkou bola Ewa Libitzky – knihu v roku 2010 vydalo vydavateľstvo Wicker Park Press pod názvom *Out on a Ledge (Na hrane)*.

*Tento neznámy denník
z lodžského geta predstavuje
úžasný artefakt z čias
holokaustu.*

Zostávalo nám už len preložiť denník vrátane poznámok a vysvetliviek Ewy Wiatrovej do angličtiny. Text sme zadali dvom prekladateľkám, Malgorzate Szajbelovej-Kleckovej a Malgorzate Markoffovej, a vďaka ich usilovnej práci sme čoskoro mali k dispozícii kompletný preklad. Alexandra Zapruderová, editorka publikácie *Salvaged Pages: Young Writers' Diaries of the Holocaust (Zachránené stránky: Denníky mladých autorov z čias holokaustu)* a držiteľka ocenenia National Jewish Book Award 2002 za najlepšiu publikáciu o holokauste prijala našu ponuku, stala sa editorkou knižnej podoby denníka a autorkou úvodnej časti, v ktorej poskytla pohľad na hľadanie identity dospievajúceho dievčaťa navzdory nezvyčajným okolnostiam. Historik Fred Rosenbaum nám poskytol esej o lodžskom

gete a Hadassa Halamišová, dcéra jednej z Rywkiných sesterníc, prispela spomienkami svojej matky Miny a tety Ester na časy, ktoré prežili s Rywkou v gete a neskôr v koncentračných táboroch. Ester napokon napísala aj doslov.

A tak sa vďaka pomoci archivárov, historikov, ľudí, ktorí na vlastnej koži prežili holokaust, prekladateľov a redaktorov, ako aj s výraznou podporou filantropov, riaditeľov agentúr a mnohých ďalších ľudí z celého sveta, ktorí odhodlane šíria odkaz holokaustu, podarilo náš zámer uskutočniť. Rywka Lipszycová nezostane bezmennou obeťou holokaustu. Jej slová ju prežijú.

Neviem, na koho sa mám obrátiť... je mi tak smutno!

Aj tebe, denníček, je určite smutno, pretože musíš

vstrebávať tolko trápenia.

RYWKA LIPSZYCOVÁ

ÚVOD

RYWKA LIPSZYCOVÁ – DOSPIEVANIE V LODŽSKOM GETE

ALEXANDRA ZAPRUDEROVÁ

RYWKA LIPSYCOVÁ SI ZAČALA PÍSAŤ TENTO JEDINÝ ZACHOVANÝ denník v lodžskom gete krátko po svojich štrnástych narodeninách. V nasledujúcich šiestich mesiacoch, presnejšie od októbra 1943 do apríla 1944, popísala vyše sto strán. Potom náhle s písaním prestala. O rok neskôr ho v blízkosti trosiek krematória koncentračného tábora Osvienčim-Brezinka našla sovietska lekárka, ktorá do tábora vstúpila s oslobodzujúcimi jednotkami Červenej armády. Cesta denníka naznačuje, že Rywka podstúpila púť, na ktorej konci ju čakala takmer istá smrť, jeho strany však vypovedajú oveľa hlbší príbeh. Svedčia o tom, ako úpenlivo sa snažila pochopiť samu seba a čo najpresnejšie vyjadriť svoje myšlienky, pričom zachytila nielen fyzické útrapy ťažkého života v gete, ale aj emočné výkyvy mladého dievčaťa dospievajúceho v ťažkých časoch holokaustu.

Rywka sa narodila pätnásteho septembra 1929 a bola najstarším zo štyroch detí Jankela a Miriam Sary Lipszycovcov. Syn Abram, ktorého volali Abramek, sa narodil v roku 1932, o rok neskôr prišla na svet ich druhá dcéra Cypora zvaná Cipka. Najmladší prírastok do rodiny dcéra Estera, prezývaná Tamarcia, sa narodila v roku 1937. Obaja Rywkini rodičia pochádzali z Lodže. Jankel, piaty syn z ôsmich detí, ktoré sa narodili Abrahámovi Dovovi a Ester Lipszycovcom, žil so svojou rodinou v tesnej blízkosti súrodencov a širokého príbuzenstva, ktoré sa usadilo v Lodži. Prostredníctvom Hadassy, ženy svojho brata Jochanana, patrili k vzdialeným príbuzným Mošeho Menachema Segala, známeho „posledného rabína“ lodžského geta. Keď Nemci vtrhli do Lodže, zastrášovali ho a mučili a nakoniec ho v roku 1942 zavraždili neďaleko mesta Kielce.¹

Lipszycovci boli ortodoxní židia oddaní svojej viere. Rywka vo svojom denníku otvorene píše o tom, ako poctivo dodržiava rituály šabat a židovských sviatkov, a dáva najavo svoju

¹ <http://kehilalinks.jewishgen.org/lodz/rabbi.htm>, sprístupnené dvanásteho marca 2012.